

Izvorni znanstveni rad
DOI: 10.17234/Croatica.42.13
UDK: 81'367:81'373
811.163.42'373.42
Primljen: 3. XII. 2017.
Prihvaćen: 21. I. 2018.

GLAGOLI KRETANJA I PREFIKS *PO-* U HRVATSKOM

Darko Matovac
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
dmatovac@ffzg.hr

U radu se raspravlja o glagolima kretanja prefigiranim prefiksom *po-*. Slijedeći kognitivnolingvističke teorijske postavke te uzimajući u obzir rezultate pretraživanja korpusa, pokušava se dokazati da su svi glagoli kretanja prefigirani prefiksom *po-* međusobno povezani te da svi na neki način elaboriraju predodžbenu shemu *PUTA* i *POVRŠINE*. Ta predodžbena shema zajednička je prefiksu *po-* i prijedlogu *po*. Pozornost se posvećuje različitim tipovima glagola kretanja, posebice glagolima usmjerena kretanja koji prefigirani prefiksom *po-* zadobivaju ingresivno značenje.

Ključne riječi: glagoli kretanja, prefiks *po-*, kognitivna lingvistika, predodžbena shema

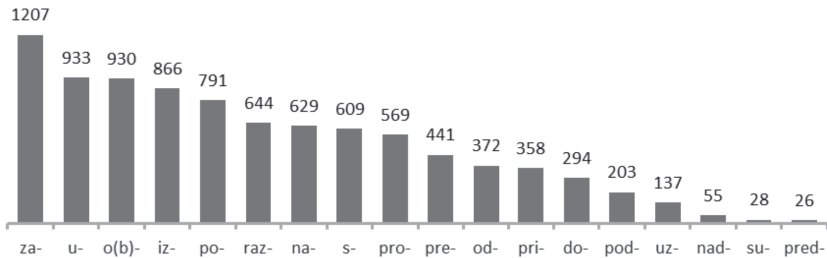
1. UVOD

Rad se bavi glagolima kretanja tvorenim prefiksom *po-* slijedeći kognitivnolingvistički teorijski okvir (usp. Janda 1986; Belaj 2008; Šarić 2014 i literaturu koja se u tim radovima navodi), a što znači da se smatra da sva značenja tog prefiksa moraju biti umrežena, tj. da moraju biti povezana međusobno, izravno ili neizravno, ali i povezana sa shematičnim prostornim značenjem. Svrha je rada uklopiti glagole kretanja tvorene prefiksom *po-* u planirani opis značenjske mreže tog čestog i produktivnog prefiksa tako što će se

pokazati da svi, pa i oni s ingresivnim značenjem, tj. značenjem započinjanja,¹ npr. *potrčati* ili *poći*, upućuju na predodžbenu shemu² PUTA i POVRŠINE (o značenjskim mrežama i predodžbenim shemama više u Lakoff 1987; Johnson 1987; Tyler i Evans 2003; Hampe i Grady 2005). Rad je oblikovan tako da uvodne napomene slijedi opis shematičnog prostornog značenja prefiksa *po-*, a zatim slijedi rasprava o glagolima kretanja tvorenim njime.

Do popisa glagola kretanja na *po-* došlo se pretragom *CroDeriV*-a. U toj je bazi isključujući višestruko prefigurirane glagole ukupno 791 glagol na *po-*, od čega je glagola kretanja, u najširem smislu tog pojma (usp. 3. poglavlje) te uključujući sekundarne imperfektive i semelfaktive, oko 150 ili manje od 20%.³ Nekoliko glagola u *CroDeriV*-u i na *HJP*-u krivo je opisano kao glagoli na *po-*, npr. *poturiti* kod kojeg je riječ o prefiksu *pod-*. Uključivanje glagola koji su pogrešno pripisani nekom prefiksu u značenjsku mrežu tog prefiksa znatno umanjuje kvalitetu i uvjerljivost predloženog opisa značenjske mreže.

Pretraga korpusa *hrWaC* pokazala je da je prefiks *po-* među produktivnijim prefiksima, od njega su produktivniji *za-*, *u-*, *o(b)-* i *iz-*, no i da su glagoli tvoreni prefiksom *po-* najčešći prefigurirani glagoli, usp. Sliku 1 i Sliku 2.

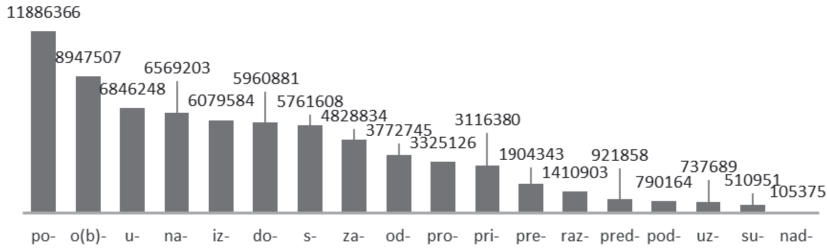

Slika 1. Produktivnost glagolskih prefiksa (bez višestruko prefiguriranih glagola) prema *CroDeriV*-u (1. 12. 2017.)

¹ Silić i Pranjković (2005: 57) glagole koji označuju započinjanje, npr. *potrčati* ili *zapjevati*, nazivaju inkoativni glagoli, no taj pojam u literaturi označava glagole koji označuju promjenu stanja, tj. početak novog stanja, npr. *pozelenjeti*, dok se za glagole koji označuju početak radnje, npr. *potrčati*, koristi naziv ingresivni glagoli. Uz pojmove ingresivno i inkoativno u literaturi se spominje i pojam inceptivno te se sva tri često koriste sinonimno.

² Predodžbene sheme (engl. *image schema*) teorijski su pojam kojim se označavaju temeljni koncepti koji izranjaju izravno iz osjetilnog iskustva i apstrakcije prostornog iskustva, npr. GORE-DOLJE, POVRŠINA ili SADRŽAVANJE, i na kojima se temelji izgradnja konceptualnog sustava (usp. Matovac 2014: 65–68).

³ Budući da istraživanjem nisu obuhvaćeni glagoli koji su u *CroDeriV*-u obilježeni kao višestruko prefigurirani, neki glagoli kretanja, npr. *posustati* ili *posrnuti*, nisu uključeni u analizu.

Slika 2. Broj pojavnica glagola tvorenih pojedinim prefiksima u korpusu *hrWaC* (1. 12. 2017.)

2. PREFIKS *PO-* I NJEGOVO PROSTORNO ZNAČENJE

U slavenskim jezicima *po-* je više ili manje izgubio prostorno značenje. Primjerice u ruskom (LeBlanc 2010; Christensen 2011; Dickey 2011; Dickey 2012) i bugarskom (Dickey 2012) izgubio ga je potpuno te mu se pripisuje funkcija perfektivizatora. Najviše pozornosti posvećuje mu se stoga u kontekstu proučavanja vida, posebice u ruskom, a naglasak je u pravilu na delimitativnim glagolima jer su u ruskom to najbrojniji glagoli na *po-*, zanimljivi ponajprije po tom što je riječ o svršenim ateličnim glagolima (takvi glagoli u hrvatskom su rijetki, posebice kada je riječ o glagolima kretanja, a oni koji se i navode u gramatikama i rječnicima, npr. *posjediti*, *posjedjeti*, *pojahati*, *poklizati* ili *poležati*, većinom su niske čestote).⁴ Prefiksu *po-* u ruskom i poljskom posvećeno je i nekoliko kognitivnolingvističkih studija (npr. Shull 2003; LeBlanc 2010; Christensen 2011; Nessel 2007; Dickey 2007). U hrvatskom pak prefiks *po-* nije izgubio prostorno značenje, no ono se tematizira u manjem broju radova (Dickey 2001; Dickey 2012; Dickey 2011), a sveobuhvatnija analiza nedostaje.

Derksen (2008: 407) daje naslutiti da bi ishodišno prostorno značenje prefiksa *po-* u praslavenskom moglo biti ablativno,⁵ no i da u suvremenim

⁴ Broj pojavnica navedenih glagola u korpusu *hrWaC* je sljedeći: *posjedjeti* 2, *pojahati* 17, *poklizati* 3 i *poležati* 2. Navode se i *pojahivati*, *poklizavati* i *poklizivati*, no oni nemaju potvrda. Glagol *posjediti* ima nešto više pojavnica, 641, no većinom je riječ o pogrešno obilježenim oblicima imenice *posjed*. Nasuprot tomu, najčešći glagol na *po-* je glagol *postojati*, ima 808 437 pojavnica. Prosječan broj pojavnica glagola na *po-* je 13 907 dok je medijan 450, tj. pola ih ima manje od 450 pojavnica.

⁵ Ablativnost, zajedno s lokalnošću, perlativnošću i adlativnošću, jedno je od temeljnih prostornih značenja. Ablativnost i adlativnost povezane su sa smjerom kretanja, tj. kretanjem od

slavenskim jezicima to značenje nije prisutno. Međutim, kao jednu od dviju prostornih shema koje motiviraju značenja prefiksa *po-* u poljskom Christensen (2011: 61) izdvaja ABLATIVNOST, no ona motivira samo značenja ingresivnosti i inkoativnosti, dok većinu ostalih značenja motivira shema POVRŠINSKOG KONTAKTA. Łozińska (2017) pak tvrdi da je temeljno prostorno značenje prefiksa *po-* u poljskom udaljavanje od deiktičkog centra, tj. ablativno kretanje. Dickey (2010) također spominje da je *po-* u staroslavenskom bilo ablativno, a navodi da i danas neki hrvatski glagoli, ukupno 21, imaju to značenje. Kao reprezentativne primjere navodi *poći*, *pobrati* (u značenju ‘uzeti’) i *poteći* (Dickey 2012: 92). U ovom radu prefiksu *po-* pristupa se sinkronijski, a podatci i literatura (iznimka je Budja 2002) ne upućuju na to da mu je u suvremenom hrvatskom opravdano pripisati ablativnost kao primarno prostorno značenje.

Matovac (2014; 2017a: 118) kao shematično prostorno značenje prijedloga *po* ističe prostorni odnos između trajektora (TR) i orijentira (OR)⁶ u kojem je OR povezan s konceptom POVRŠINE, a TR s konceptom PUTA, tj. TR se kreće. U *golub hoda po krovu* konstrukcija *po + lokativ* konkretizira prostor TR-ova kretanja kodiranog glagolom kretanja preko koncepta POVRŠINE te ga određuje kao prostor u granicama kojeg se TR kreće. TR se kreće tako da uspostavlja kontakt s POVRŠINOM OR-a, a kretanje POVRŠINOM lako se poima kao distribuiranje (ta mogućnost povezana je sa segmentnim poimanjem kretanja). I u iskazima u kojima uz *po + lokativ* nema glagola kretanja prisutna je distributivnost, npr. u *cijeli dan bio je po kafićima* gdje se segmentnost, tj. distributivnost naglašava množinskim oblikom imenice koja označava OR.

U ovom radu pokušava se dokazati da je shematično prostorno značenje prefiksa *po-* također povezano s konceptima POVRŠINE i PUTA te da ta predodžbena shema okuplja sva značenja tog prefiksa. Ovisno o značenju polazišnog glagola, kod nekih glagola kretanja na *po-* veći je naglasak na POVRŠINI kao CILJU, npr. kod *posjesti* gdje je površina cilj kretanja, dok je kod nekih glagola naglasak na PUTU, tj. kretanju POVRŠINOM, npr. kod *porinuti* koji

i kretanjem do, perlativnost s pravcem kretanja, tj. kretanjem po, a lokalnost je vezana uz smještenost. Više o prostornim značenjima u kontekstu hrvatskoga jezika, temi koja ga često zaokuplja, govori Pranjković (2009).

⁶ Kognitivnolingvistički pojmovi trajektor i orijentir uspredivi su s pojmovima objekt lokalizacije i lokalizator, koje koriste Silić i Pranjković (2005).

podrazumijeva da TR, neki brod, pod utjecajem agentivnog TR-a prelazi put po nekoj površini i na kraju završava u moru ili sl.⁷

Da glagoli na *po-* podrazumijevaju koncept POVRŠINE, vidi se najjasnije kada se supojavljaju s konstrukcijom *po + lokativ*, npr. *pogladila je dijete po glavi*, jer je funkcija prijedloga u konstrukcijama u kojima se prefiks i istoobličan prijedlog supojavljaju ponoviti i istaknuti prostorno značenje prefiksa. U navedenom primjeru agentivni TR, ženska osoba, pomiče TR, ruku, i pritom prelazi put krećući se djetetovom glavom, tj. površinom OR-a.

Da je kod prefiksa *po-* i u primjerima kao što je *polijepiti plakate po zidu* riječ o kretanju, tj. o PUTU, vidljivo je iz tog što interpretacija tog primjera podrazumijeva sliku u kojoj agentivni TR radnju izvodi krećući se sukcesivno od jednog do drugog plakata (da bi prefiks *po-* mogao biti upotrijebljen uz glagole koji ne označavaju kretanje, a tako da ga slijedi *po + lokativ*, nužno je da TR bude u množini). Riječ je o apstraktnom kretanju. Sama radnja glagola konceptualizira se kao PUT, a glagol ima distributivno značenje. Potrebno je istaknuti da je distributivnost usko povezana s rezultativnošću i svršenim vidom – distribuirati se cijelom površinom OR-a ili po svim OR-ima znači da je radnja došla do kraja.

Budući da se kretanje povezuje s distribuiranjem, posljedično glagoli na *po-* često imaju distributivno značenje, npr. *popisati, popaliti, popiti* i sl. I u primjerima u kojima je OR u jednini, npr. *pomuzla je kravu*, riječ je o distributivnosti. Da to nije neobično, može se vidjeti i u usporedbi s prijedlogom *po*, npr. *trčati cijeli dan po trgovinama* i *trčati cijeli dan po trgovini*. U primjeru *trčati cijeli dan po trgovini* distributivnost ponajprije proizlazi iz značenja *trčati*. U *trčati cijeli dan po trgovinama* distributivnost pak proizlazi iz glagola, ali i iz množinskog oblika OR-a u *po + lokativ*. Ako *trčati* zamijenimo glagolom *biti*, tada će distributivnost u situaciji kada je OR u jednini biti iznimno upitna, npr. *?biti cijeli dan po trgovini*, tj. bit će moguća samo ako glagolu *biti* pripišemo kretanje, npr. *nema gdje me danas nije bilo po trgovini*. Tako se i u primjeru *pomusti kravu* distributivnost primarno povezuje sa značenjem *musti* – kretanje koje prelazi TR poistovjećuje se značenjem glagola, tj. s razvojem radnje koja se konceptualizira kao PUT. Drugim riječima rečeno, da bi se glagol mogao kombinirati s prefiksom *po-*,

⁷ Moguća je i drugačija interpretacija – agentivni TR ostvaruje kontakt s površinom OR-a i djeluje na tu površinu silom te time uzrokuje OR-ovo kretanje. HJP navodi značenje ‘malo rinuti, gurnuti’ kao prvo značenje tog glagola, a ‘obaviti porinuće’ kao drugo, no u 100 primjera nasumično odabranih iz korpusa značenje ‘malo rinuti, gurnuti’ ne pojavljuje se nijednom.

nužno je da izriče *PUT* ili da je njegovo značenje moguće rekonceptualizirati kao *PUT* (da bi se radnja poimala kao *PUT* nužno je da sadrži informaciju o *CILJU*).

3. GLAGOLI KRETANJA I PREFIKS *PO-*

Potrebno je razlikovati glagole samokretanja (neprijelazni) od glagola uzrokovanog kretanja (prijelazni) (usp. Šarić 2014: 28). Glagoli samokretanja, npr. *ići*, *hodati*, prototipni su glagoli kretanja i podrazumijevaju da agentivni TR, rečenični subjekt, mijenja lokaciju korištenjem vlastite energije, dok glagoli uzrokovanog kretanja, npr. *voziti*, *gurnuti*, podrazumijevaju da agentivni TR, rečenični subjekt, svojim djelovanjem uzrokuje promjenu lokacije TR-a, rečeničnog objekta. S prefiksom *po-* kombiniraju se i glagoli samokretanja, npr. *poletjeti*, *poći*, *pohiti*, *potrčati* ili *pobjeći*, i glagoli uzrokovanog kretanja, npr. *pogurnuti*, *pomaknuti*, *pogurnuti* ili *povući*. Ne označuju međutim svi neprijelazni glagoli na *po-* translativno kretanje, npr. *poskakati* i *ponicati*. Najčešći glagol translativnog samokretanja na *po-* je *pobjeći*, a slijedi ga *poći*. Najčešći glagol translativnog uzrokovanog kretanja na *po-* je *postaviti*.

Glagoli kretanja mogu se podijeliti i na glagole kretanja u užem smislu i glagole kretanja u širem smislu (usp. Šarić 2014: 27). Prvi podrazumijevaju translativnost, tj. riječ je o glagolima koji kodiraju situaciju u kojoj nekakav TR tijekom vremena zamjenjuje početnu lokaciju nekakvom drugom lokacijom ili lokacijama, npr. *ići*, *hodati*, *plivati*, *gurati*. Glagoli kretanja u širem smislu kodiraju situacije u kojima TR ne mijenja svoju početnu lokaciju, npr. glagoli rotacijskog kretanja, npr. *vrtjeti*, glagoli promjene položaja tijela, npr. *leći*, *sjesti*, *kleknuti*, *čući* i sl., glagoli pokretanja dijelova tijela, npr. *mahati*, *pljeskati*, *drhtati* i sl. Glagoli pokretanja dijelova tijela i glagoli rotacijskog kretanja ne kombiniraju se s prefiksom *po-*, npr. **povrtjeti* ili **pomahati*, dok se glagoli promjene položaja tijela kombiniraju, npr. *posjesti*. Od glagola kretanja u užem smislu neki se mogu, a neki ne mogu kombinirati s *po-*, ovisno o tome je li radnja označenu tim glagolima moguće poimati kao *PUT* (da bi se radnja mogla poimati kao *PUT*, nužno je da podrazumijeva *CILJ*, tj. mora biti telična), npr. *poći* i **pohodati*. O toj opreci ovisi i kombiniranje prefiksa *po-* s glagolima kretanja u širem smislu.

Potrebno je, dakle, razlikovati telične od ateličnih glagola kretanja. Prvi, nazivaju se u literaturi (npr. Hasko i Perelmutter 2010, Zalizniak 2017: 3) još i usmjereni, jednosmjerni ili direktivni glagoli kretanja, sadrže informaciju o

visokoshematičnom PUTU koji TR jednokratno prelazi krećući se prema CILJU, tj. radnju označenu tim glagolima moguće je poimati kao PUT, dok drugi, nazivaju se u literaturi (npr. Hasko i Perelmutter 2010, Zalizniak 2017: 3) još i neusmjereni, višesmjerni ili nedirektivni glagoli kretanja, označavaju kretanje koje nije određeno CILJEM, uključujući i kretanja koja se ponavljaju, i primarno donose informaciju o načinu kretanja, ali ne o shematičnom PUTU, tj. radnju označenu tim glagolima nije moguće poimati kao PUT. Riječ je dakle o opoziciji glagola usmjerenog kretanja (engl. *path verbs*) i glagola načina kretanja (engl. *manner verbs*). Prvi, učestaliji u hrvatskome, kretanje stavljaju u prvi plan, a potiskuju u pozadinu način kretanja, dok drugi, brojniji, no manje česti u hrvatskome, kretanje stavljaju u pozadinu, a ističu način kretanja. Prva skupina više odgovara na pitanje *kamo?*, a druga na pitanje *što radi?*. Usmjereni *ići* tako označava kretanje koje podrazumijeva konačan CILJ, a *hodati* isključivo kretanje, i to kretanje nogama, a konačnog CILJA nema. Ipak arbitraran CILJ može se glagolima načina kretanja, kada je riječ o glagolima koji označavaju translativno kretanje, biti nametnut prijedložnim izrazom, npr. *hodati do škole*, i/ili prefiksom, npr. *došetati (do škole)*, no takve konstrukcije mogu biti upitne prihvatljivosti, npr. *?šetam na trg*, *?hodam kod liječnika*.

Prefiks *po-* kombinira se isključivo uz usmjerene glagole kretanja, npr. *poći, poletjeti, povesti, ponijeti, potrčati, pojuriti, pobjeći, požuriti (se), poteći, pohitati, pohrliti, povući, potegnuti, pokrenuti* i sl., dok ga nije moguće kombinirati s glagolima načina kretanja, npr. **pošetati, *pohodati, *pošuljati se, *poplivati, *povoziti, *povoditi, *ponositi*,⁸ **pobježati, *poletati, *povozati* i sl.⁹ Usmjereni glagoli samokretanja na *po-* većinom imaju ingresivno značenje,¹⁰ dok se u rječnicima uz glagole uzrokovanog usmjerenog kretanja uz ingresivno navodi i delimitativno značenje, npr. *povesti* je opisano kao ‘početi voziti’ i kao ‘malo voziti’, a *ponijeti* kao ‘malo nositi’ i ‘početi nositi’ (HJP). Delimitativne i ingresivne upotrebe tih glagola rjeđe su nego one u kojima se označava kretanje POVRŠINOM.

⁸ Postoje *ponositi se* i *ponašati se*, no riječ je o složenijoj konstrukciji te značenje više nije prostorno. I *povoditi se* nema prostorno značenje. Kod tih glagola koncept PUTA povezuje se s načinom, a što je vrlo učestala i tipična konceptualna metafora.

⁹ U *CroDeriV*-u se navode *pomaljati, pojahati, poklizati, poklecati* i sl., svi s delimitativnim značenjem, no pretrage korpusa ne upućuju na njihovu stvarnu upotrebu.

¹⁰ *Pobjeći* primjerice nema, no to je glagol specifičnog, trenutačnog i ablativnog značenja pa uz njega ingresivno *po-* nije moguće.

Ingresivno značenje nije primarno prostorno značenje, već je riječ o vremenskom značenju. Ono je, međutim, sekundarno prostorno jer glagoli kretanja na *po-* označavaju i kretanje od nekakve početne točke, no to je tek posljedica spoja ingresivnog značenja i značenja kretanja, tj. njegove nužne prostornosti. Da je ingresivno značenje vremensko, a ne ablativno, vidi se po tom što parafraza translativnog glagola kretanja na *po-* podrazumijeva upotrebu faznog glagola *početi*, npr. *potrčati* i *početi trčati*, dok parafraza ablativnih prefiguriranih glagola podrazumijeva upotrebu prijedloga, npr. *izići* ‘završiti kretanje iz nečega’, *otići* ‘završiti kretanje od nečega’. I sam glagol *poći* funkcionira kao fazni glagol, npr. *vidio sam kako je pala kad je pošla pretrčavati ulicu*.

Prostorno značenje koje proizlazi iz značenja ingresivnosti slično je značenju koje imaju glagoli kretanja na *od-*, koji također označavaju kretanje koje podrazumijeva udaljavanje od nekakve točke, a koja je često tek kontekstualno dostupna (riječ je o deiktičkom kretanju). To je vidljivo i iz tog koliko često u odnosu na glagole kretanja tvorene ablativnim prefiksima *iz-* i *s-* glagole kretanja na *po-* i *od-* slijedi prijedložno-padežni izraz koji označava ISHODIŠTE. Pretraga korpusa pokazuje da *izići* genitivni prijedložno-padežni izrazi s *iz*, *s* i *od* slijede u 23% slučajeva, a *sići* u 34% slučajeva. S druge strane *poći* slijede u 5% slučajeva, a *otići* u 4% slučajeva.

Glagoli *juriti*, *trčati* i *letjeti* ne smatraju se glagolima načina kretanja, već glagolima usmjerena kretanja. Dickey (2007: 100) objašnjava da ti glagoli prvotno jesu označavali neusmjereno kretanje, tj. način kretanja, no da su reinterpretirani kao usmjereni zato što označavaju kretanje velikom brzinom, a velika brzina podrazumijeva iznimno dugačku putanju kretanja, tj. *PUT*, te, posljedično, usmjerenost. Kada su ti glagoli postali usmjereni, u neusmjerenim upotrebama zamijenili su ih iterativni glagoli, npr. *trkati* ili *letati*.¹¹ Objašnjenje motivacije reinterpretacije tih glagola ipak nije potpuno, tj. opravdano je pretpostaviti i da se *CILJ* (teličnost) pripisao kretanjima izraženima tim glagolima ne samo zbog izrazito dugačkih putanja *TR*-a već i zbog tog što je razvijanje visoke brzine energetski vrlo zahtjevno, a iskustvo govori da agentivni *TR*-i to ne čine ako nemaju nekakav *CILJ*.

¹¹ *Letati* (prez. *letam*) označava neusmjereno, iterativno kretanje. *L(ij)etati* (prez. *l(ij)ećem*), iako to sugeriraju rječnici, nije čest u hrvatskome, ali postoje *polijetati*, *slijetati*, *dolijetati* i sl. Ti glagoli nisu izvedeni od *l(ij)etati*, već je riječ o sekundarnim imperfektivima izvedenim iz *polejetati*, *sletjeti*, *doletjeti* i sl. Pretraga korpusa potvrđuje da se *l(ij)etati* (prez. *l(ij)ećem*) zapravo i ne koristi u hrvatskom, pronađeno je tek nekoliko primjera, a koji se mogu objasniti utjecajem sekundarnih imperfektiva.

Zanimljivo je pokušati objasniti u kakvoj je vezi ingresivnost s predodžbenom shemom PUTA i POVRŠINE. Glagoli usmjerenog kretanja kodiraju apstraktan PUT koji TR prelazi krećući se prema CILJU, a prefiks *po-* sadrži informaciju o PUTU, dok ne donosi informaciju o ISHODIŠTU¹² i CILJU. Budući da informaciju o tome koliki je dio PUTA TR prošao nije moguće iščitati iz prefiksa *po-*, a sigurno je da CILJ nije zahvaćen (riječ je o nesvršenim neprijelaznim glagolima), sa sigurnošću se može zaključiti tek da je TR kretanje započeo. Time se *po-* uz usmjerene glagole kretanja reanalizirao kao prefiks koji pozornost usmjerava na početak kretanja.¹³ U *tigar je potrčao prema vodi* agentivni TR se kreće i pritom prelazi PUT – to je izrečeno i glagolom i prefiksom – međutim nije moguće iščitati informaciju o tome koliki je dio puta TR uistinu i prešao, sigurno je samo je taj dio manji od ukupne dužine puta i da je veći od nula, tj. sigurno je samo da je kretanje započelo. U nekim primjerima s prijedložno-padežnim izrazima koji naglašavaju CILJ, može se vidjeti da se prefiksom *po-* može kodirati i cijeli PUT, tj. da se ingresivnost neutralizira, npr. *skočio sam na noge i potrčao do telefona*.

Prefiks *po-* u nekim glagolima POVRŠINU naglašava kao CILJ, a u nekim glagolima naglašava PUT, tj. riječ je o kretanju POVRŠINOM (može biti riječ o konkretnoj površini ili se radnja glagola poima kao POVRŠINA kojom se TR kreće). Time je vrlo sličan akuzativnim i lokativnim upotrebama prijedloga *po*. Kao što je već objašnjeno na primjeru *pogladila je dijete po glavi, pogladiti* jasno upućuje na koncepte PUTA i POVRŠINE, a njemu slični su i *podragati* i *pomilovati*. Kod tih glagola dolazi do preklapanja značenja glagola i prefiksa pa dolazi do iluzije da prefiks *po-* u tim glagolima nema značenje, već da ima samo ulogu perfektivizatora. Riječ je o pojavi koja se naziva supsumpcija (Dickey 2012; Šarić 2014), a uočljiva je i u nekim drugim glagolima. U *popeti*, primjerice, prefiksom *po-* izražava se radnja kretanja površinom, koja može biti kodirana preosekutivom ili s *po + lokativ*, npr. *popeti se ljestvama* ili *popeti se po zidu*, a osnova *-peti* označava vertikalno kretanje, tj. kretanje koje je moguće samo ako se odvija u kontaktu s nekakvom površinom. Dakle i prefiks i glagol upućuju na koncept POVRŠINE i PUTA i zbog tog se čini da u *popeti* prefiks *po-* ne pridonosi značenjem.

¹² Ishodište, kao točka od koje kretanje kreće, često se može utvrditi iz jezičnog konteksta ili konteksta situacije.

¹³ Može se pretpostaviti, no nije nužno, da je takvom razvoju pridonijelo i etimološki prvotno značenje ablativnosti (Dickey 2007).

I *pasti* je glagol vertikalnog kretanja, no ne kombinira se s prefiksom *po-* jer ne označava usmjereno kretanje, dakle kretanje određeno CILJEM, već kretanje uzrokovano gravitacijom. Međutim nesvršeni *padati* kombinira se s prefiksom *po-*, no kod njega je riječ o distributivnom značenju (uz taj glagol TR ne može biti u jednini, npr. **jabuka je popadala*). Također, TR kretanje označeno glagolom *popadati* završava na nekakvoj POVRŠINI, a što je vidljivo iz tog što taj glagol najčešće slijede prijedložni izrazi s *na*, *po* ili *u* (kod prijedloga *u* riječ o tom da je TR kretanje završio na dnu SPREMNIKA). Kretanje je OR-a i kod *podići* vertikalno, no kod njega nema konkretnog OR-a kojim se TR kreće, već se PUT koji OR prelazi dok ga agentivni TR vertikalno pokreće konceptualizira kao POVRŠINA po kojoj se OR kreće. Vertikalno kretanje kodiraju i *pocupnuti* i *poskočiti*, a uz njih *po-* ima deminutivno značenje koje se razvilo kao posljedica spajanja ingresivnog značenja s jednokratnošću i kratkoćom događaja koji ti glagoli označuju. U *poskakati* pak riječ je o distributivnosti (kao i *popadati*, taj glagol može se koristiti samo uz TR-e koji su u množini).

Glagoli koji označavaju promjenu položaja tijela – *posjesti*, *poleći*, *pokleknuti* – naglasak stavljaju na POVRŠINU kao CILJ jer se njima kodira prostorna situacija u kojoj TR kretanje završava tako da ostvari kontakt s nekakvom površinom. *Sjesti* i *leći* zanimljivi su po tome što prefiksacijom s *po-* postaju prijelazni, što nije tipično za glagole kretanja na *po-*.¹⁴ *Posje-*

¹⁴ Prefiks *po-*, uz *pre-*, *pro-* i *o(b)-*, pripada skupini prefikasa koji izražavaju PUT. Koncept PUTA u temeljima je i prefikasa *uz-* i *mimo-*. Prefiks *mimo-* pojavljuje se u suvremenom hrvatskom samo u *mimoići* (Matovac 2017b), dok se prefiks *uz-* pojavljuje uz glagole kretanja većinom u neprostornom značenju, npr. *ustrčati se* ili *uznositi se*, dok se u prostornom koristi uz glagole vertikalnog kretanja, npr. *uzletjeti* (Šarić 2014). Temeljno je značenje prefikasa PUTA povezanost TR-a i OR-a tijekom TR-ova kretanja, ali tako da nije riječ o početnoj ili završnoj točki tog kretanja (Shull 2003: 158). Prefiks *po-*, međutim, nije tipičan član te kategorije prefikasa, a to se vidi iz toga što se uz prototipne glagole kretanja tvorene tim prefiksom OR, tj. prostor kojim se TR kreće, ne može izraziti besprijedložnim akuzativom, npr. **poći kuću*, ali *proći tunel*, *prijeći cestu*, *obići autobus*, ali i iz toga što izricanje OR-a prijedložno-padežnim izrazom u kojem je prijedlog istoznačan prefiksu uz takve glagole nije uobičajeno, npr. ?*poći po parku*, *protrčati kroz park*, *pretrčati preko parka* i *oprčati oko parka*. Drugim riječima, prefiks *po-* profilira koncept PUTA, no, barem kada je riječ o prototipnim glagolima kretanja, taj PUT nije iste naravi kao onaj koji profiliraju drugi prefiksi PUTA, već je riječ o apstraktnom putu koji se povezuje s radnjom glagola. Prefiks *pro-* podrazumijeva koncept SADRŽAVANJA, *pre-* KONTAKTA, a *ob-* BLIZINE (usp. analizu ti prefikasa u ruskom i češkom u Shull 2003), a sva tri prefiksa izražavaju kretanje TR-a koje motivira poimanje OR-a kao pacijensa. Prefiks *pro-*, kada je riječ o najtipičnijim upotrebama, podrazumijeva da TR prolazi unutrašnjošću OR-a i time utječe svojom silom na njega, prefiks *pre-* podrazumijeva da se TR kreće gornjom stranom OR-a i time, pod utjecajem gravitacije, silom djeluje na njega, a prefiks *ob-* podrazumijeva kretanje u

dati i *polijegati* pak imaju distributivno značenje, slično već spomenutim *poskakati* i *popadati*. Može se preliminarno zaključiti da su iterativni glagoli distributivni kada su prefigirani prefiksom *po-*. Tu se otvara zanimljivo pitanje – može li prefiks promijeniti značenje kada se prefigiranom glagolu doda sufiks, tj. ima li kombinacija prefiksa i sufiksa novo značenje? Ako da, a čini se da kod iterativizacije to jest slučaj (barem kad je riječ o prefiksu *po-*), pitanje je zašto se to ne događa pri sekundarnoj imperfektivizaciji. Također je li uopće kod glagola kao što je *sjesti* razvoj išao tako da je iz tog glagola prvo izveden *sjedati* pa su zatim oba dobila prefiks *po-* ili je pak *sjedati* nastalo gubljenjem prefiksa *po-* kod *posjedati*, a koji je pak izveden iz *posjesti*. Slično je i kod *leći*, *poleći*, *lijegati* i *polijegati*, s tim da se tu još trebaju pridružiti *poleći* i *polegnuti*.

Još neki glagoli označavaju da je riječ o kretanju koje završava na nekakvoj površini. *Postaviti* i *položiti* podrazumijevaju da TR završi na nekakvoj površini djelovanjem agentivnog TR-a. Tu se uklapa i *pobaciti*, no on je izgubio prostorno značenje (vidljivo je još kod distributivnog *pobacati*). *Povratiti* također podrazumijeva da TR završi na nekakvoj površini. Kod *potonuti* i srodnog mu *potopiti* OR završava kretanje na dnu, tj. na površini. *Posipati*, *politi*, *pošpricati* i *poštrcati* podrazumijevaju pak da je TR, instrumentalno kodiran, nekakva tekućina ili masa koja svoje kretanje uzrokovano djelovanjem agentivnog TR-a završava na akuzativno kodiranom OR-u, tj. na njegovoj površini.¹⁵ Površina OR-a može biti kodirana i konstrukcijom *po* + *lokativ*. Kod *pogaziti*, *potrefiti*, *pogoditi* i *poklopiti* riječ je o sličnom prostornom scenariju, ali TR je nekakav objekt. *Pohoditi* je sličnog značenja, no on podrazumijeva kretanje agentivnog TR-a koje završava tako da on uspostavi kontakt s nekakvim prostorom. Kod *postići* agentivni TR kretanje završava tako da uspostavi kontakt s površinom nekakvog OR-a. Kod *postupiti* i *postati* prostorno značenje se izgubilo, no oni označuju da je agentivni TR nogom ili nogama ostvario kontakt s nekom površinom.¹⁶ Kontakt noge s površinom označava i *pokročiti*. *Potresti* i *poljuljati* također označavaju

kojem se OR sa svi strana kreće oko OR-a i time ga okružuje i, posljedično, kontrolira. Shull (2003: 108) navodi da je i u ruskom i češkom *pro-* fleksibilan kad je riječ o izricanju KONTAKTA, BLIZINE ili SADRŽAVANJA, s tim da u češkom, kao i u hrvatskom, naginje izricanju SADRŽAVANJA, dok u ruskom naginje izricanju BLIZINE.

¹⁵ U tu se skupinu može uključiti i *poplaviti* u značenju 'izlivanjem iz korita proširiti se na okolno područje' (HJP).

¹⁶ U rječniku se za *postati* navodi i da znači 'malo stati' (HJP). Da nije riječ o delimitativu vidi se po mogućnosti parafraze glagolom *biti* ili pomoću *početi biti*.

da je TR ostvario kontakt s površinom OR-a i pritom izazvao kretanje (uz primjesu delimitativnog i ingresivnog značenja).

Nekoliko glagola označava da agentivni TR silom djeluje po OR-u, tj. njegovoj površini. Takvo djelovanje za rezultat može imati to da OR uspostavlja kontakt s površinom na kojoj se nalazi. Takvi su npr. *povaliti*, *povaljati*,¹⁷ *poviti*, *pognuti*, *pogrbiti*, *poguriti*, *posuvratiti*, *porušiti* i sl.¹⁸

Potaći, *potisnuti* i *pogurnuti*¹⁹ podrazumijevaju da agentivni TR uspostavlja kontakt s površinom OR-a i djeluje silom na njega. Ti glagoli, osim što upućuju na kontakt s površinom, označavaju i kratkotrajnost, a to proizlazi iz svakodnevnog iskustva u kojem kontakt s površinom nekog objekta može uzrokovati da se taj objekt pokrene, no to kretanje je uvijek ograničeno ako objekt nema mogućnost samokretanja. Također ti glagoli, a posebice *pogurnuti*, naglašavaju i koncept PUTA jer se OR pod utjecajem agentivnog TR-a kreće.

Kod nekih glagola kretanja na *po-* naglasak je na PUTU, tj. TR-ovo kretanje i put koji prelazi poima se kao POVRŠINA. Takvi su primjerice *pomjeriti*, *pomaći*, *porinuti*, *poslati*, *poručiti*, *posegnuti*, *poslužiti* ili *ponirati*. *Pomaći* tako označava kretanje TR-a po kakvoj površini pod utjecajem agentivnog TR-a. Taj glagol primarno je svršen pa prefiks *po-* donosi samo dodatnu prostornu informaciju. Slično je i sa *sjesti*, *leći* i *taći*, no kod njih je riječ, kao što je spomenuto, o tom da se površina poima kao CILJ TR-ova kretanja. Kod *popratiti* TR se kreće putem koji prelazi OR.

Potrebno je naglasiti da je kod mnogih prijelaznih glagola moguća dvostruka interpretacija – kretanje označeno glagolom poima se kao PUT, tj. POVRŠINA kojom se TR kreće, ali se i OR s kojim na kraju kretanja TR uspostavlja kontakt također poima kao POVRŠINA. Primjerice, kod *posegnuti* to je vidljivo i iz upotrebe prijedložno-padežnog izraza na *po*, npr. *u strepnji nadolazeće bojazni*, *posegne po ladicama* ili *posegnula po čistu košulju u ormar* i *tamo pronašla mali paketić*.

¹⁷ HJP za ovaj glagol navodi da znači ‘malo valjati’, no korpus pokazuje da on to značenje ima uz česticu *se*, npr. *baš s njom povaljati se pod plahtama*, dok bez čestice *se* to značenje nema, npr. *dobro je tlo povaljati laganim valjkom*.

¹⁸ Izvornim značenjem tu bi se uklapao i *pokloniti*, od praslavenskog *kloniti* ‘svijati’ (HJP), no taj glagol danas nema veze s izvornim značenjem.

¹⁹ Tu bi se mogao uključiti i *pogoniti*, od *pognati* ‘pogurati’, te *potjerati*. Oba imaju i ingresivno značenje.

4. ZAKLJUČAK

U radu se raspravljalo o glagolskom prefiksu *po-* i o značenjima koja glagoli kretanja zadobivaju kada se pojavljuju s tim prefiksom. Pokazalo se da se kod svih glagola kretanja na *po-*, bilo da je riječ o glagolima koji kodiraju tipične oblike kretanja ili da je riječ o glagolima koji kodiraju rubnije oblike kretanja, može uočiti povezanost s konceptima *POVRŠINE* i *PUTA*. Ta dva koncepta čine kompleksnu predodžbenu shemu tog prefiksa, a svojstvena su i prijedlogu *po*. Pokazalo se da je za supojavljivanje prefiksa *po-* i glagola kretanja bitno je li radnja izražena glagolom telična i je li ju moguće kao takvu rekonceptualizirati. Također, pokazalo se i da je ingresivno značenje također povezano s konceptima *POVRŠINE* i *PUTA*.

Prefiks *po-* specifičan je po velikoj čestotnosti glagola tvorenih njime, a u mnogim slučajevima značenjski doprinos tog prefiksa nije jasan ili djeluje kao da ga uopće nema. Ovaj rad skroman je pokušaj da se uoče neke činjenice koje bi mogle pripomoći u daljnjoj analizi značenjskog profila tog glagolskog prefiksa.

LITERATURA

- Belaj, Branimir. 2008. *Jezik, prostor i konceptualizacija: shematična značenja hrvatskih glagolski prefiksa*. Osijek: Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Budja, Jurica. 2002. Dopune značenjima glagolnih predmetaka u hrvatskome. "Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje", 27, 1, 49–93.
- Christensen, Jason Heath. 2011. The Prefix *PO-* and Aspect in Russian and Polish: A Cognitive Grammar Account [doktorski rad]. University of Kansas.
- Derksen, Rick. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden: Brill.
- Dickey, Stephen M. 2001. Distributive Verbs in Serbian and Croatian. "Indiana Slavic Studies", 12, 103–115.
- Dickey, Stephen M. 2007. A prototype account of the development of delimitative *po-* in Russian. *Cognitive Paths into the Slavic Domain* [ur. Dagmar Divjak i Agata Kočańska], Berlin: Mouton de Gruyter, 326–371.
- Dickey, Stephen M. 2010. Common Slavic "indeterminate" verbs of motion were really manner-of-motion verbs. *New Approaches to Slavic Verbs of Motion* [ur. Victoria Hasko i Renee Perelmutter], Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 67–108.
- Dickey, Stephen M. 2011. The Varying Role of *po-* in the Grammaticalization of Slavic Aspectual Systems: Sequences of Events, Delimitatives, and German Language Contact, "Journal of Slavic Linguistics", 19, 2, 175–230.

- Dickey, Stephen M. 2012. Orphan prefixes and the grammaticalization of aspect in South Slavic, "Jezikoslovlje", 13, 1, 71–105.
- Hampe, Beate; Joseph E. Grady [ur.]. 2005. *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Hasko, Victoria i Renee Perelmutter [ur.]. 2010. *New Approaches to Slavic Verbs of Motion*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- HJP : "Hrvatski jezični portal". <http://hjp.novi-liber.hr/>. (pristupljeno 1. prosinca 2017)
- Janda, Laura A. 1986. *A semantic analysis of the Russian verbal prefixes ZA-, PERE-, DO-, and OT-* (*Slavistische Beiträge* 192). München: Otto Sagner.
- Johnson, Mark. 1987. *The Body in the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George. 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LeBlanc, Nicholas Lance. 2010. The polysemy of an empty prefix: a corpus-based cognitive semantic analysis of the Russian verbal prefix *po-* [doktorski rad]. University of North Carolina at Chapel Hill.
- Łozińska, Joanna. 2017. Middle Aspect of *po-*Prefixed Polish Verbs of Motion, "Scando-Slavica", 63, 1, 60–71.
- Matovac, Darko. 2014. The semantics of the preposition *po* in the Croatian language, "Croatica et Slavica Iadertina", 10, 1, 3–29.
- Matovac, Darko. 2017a. *Prijedlozi u hrvatskome jeziku: Značenje, prostorni odnosi i konceptualizacija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Matovac, Darko. 2017b. Obilježja upotrebe i značenja prijedloga *mimo* u hrvatskom jeziku, "Jezikoslovlje", 18, 2, 197–226.
- Neset, Tore. 2007. The Path to Neutralization: Image Schemas and Prefixed Motion Verbs. "Poljarnyj Vestnik", 10, 61–71.
- Pranjeković, Ivo. 2009. Prostorna značenja u hrvatskome jeziku. *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih: Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole* [ur. Krešimir Mićanović], Zagreb : Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola, 11–19.
- Shull, Sarah. 2003. *The Experience of Space: The Privileged Role of Spatial Prefixation in Czech and Russian*. München: Verlag Otto Sagner.
- Silić, Josip i Ivo Pranjeković. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šarić, Ljiljana. 2014. *Prostor u jeziku i metafora: Kongnitivnolingvističke studije o prefiksima i prijedlozima*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Tyler, Andrea i Vyvyan Evans. 2003. *The Semantic of English Prepositions: Spatial Scenes, Embodied Meaning and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zalizniak, Anna A. 2017. Russian Prefixed Verbs of Motion Revisited, "Zeitschrift für Slawistik", 62 (1): 1–22.

SUMMARY

VERBS OF MOTION AND THE PREFIX *PO-* IN CROATIAN

The paper discusses Croatian verbs of motion prefixed by *po-* within the theoretical framework of cognitive linguistics and by taking into account corpus research findings. The paper tries to prove that all verbs of motion prefixed by this prefix are interlinked and that they all, in one way or another, elaborate the complex image schema of PATH and SURFACE. This image schema is common both to the prefix *po-* and the preposition *po*. Attention is given to different types of verbs of motion, especially to directed verbs of motion as they, when prefixed by *po-*, acquire an ingressive meaning.

Key words: verbs of motion, prefix *po-*, cognitive linguistics, image schema